

GERUNDA I ELS AUSETANS. UNA QÜESTIÓ RECURRENT

PER

J. BURCH I J.M. NOLLA

De tant en tant, quan cal parlar de *Gerunda* o del seu territori, o, de manera més general, de la ubicació de les antigues tribus preromanes, indefectiblement, en fer-se referència a les fonts escrites, hom es veu obligat a parlar del text de Ptolomeu, erudit savi alexandrí que escrigué i treballà durant el segle II, on, en assenyalar la situació de la ciutat, la localitza entre la del *populus* dels *Ausetani*¹.

És ben cert, també, que aquells autors que coneixen directament el país se'n sorprenen, en dubten, de vegades rebutgen tal possibilitat o han de fer equilibris per conjuminar un referent textual claríssim amb una realitat geogràfica i arqueològica que sembla desmentir-ho. Pensem que val la pena tornar de bell nou a plantejar aquest tema, fer-ne un seguiment, analitzar les dades de tota mena –textuals, arqueològiques i geogràfiques– i prendre definitivament un determini que, com veurem, no pot ser altre que deixar de valorar més la referència ptolomaica que el conjunt, sòlid, d'altres dades que assenyalen en una altra direcció.

LES DIVERSES OPINIONS

Aquest tema s'ha plantejat sempre que els estudiosos han tingut necessitat de distribuir de manera orgànica, damunt d'un mapa, les diferents tribus

¹ II, 6, 70. Vegeu-ne l'edició a V. BEJARANO, *Hispania Antigua según Pomponio Mela, Plinio el Viejo y Ptolomeo*, Fasc. VII de *Fontes Hispaniae Antiquae*, Barcelona, 1987.

ibèriques que esmenten les fonts escrites de mitjan segle VI aC endavant. Així, doncs, no ens ha d'estranyar que, majoritàriament, aquesta qüestió hagi interessat especialment a l'hora de realitzar grans síntesis sobre el món ibèric (o una part del territori) i també els arqueòlegs i historiadors que han intentat refer la més antiga història de *Gerunda*².

En general, aquells que s'han ocupat de la distribució dels pobles preromans coincideixen a destacar el problema que representa la localització d'aquests *populi* pel que fa a l'àrea geogràfica del nord-est peninsular que correspon a l'actual Catalunya. A aquestes dificultats generals caldria que n'afegíssim d'altres pel territori concret de les comarques actuals de la Selva, del Gironès i del Pla de l'Estany, tal com anirem veient.

Abans, però, d'analitzar-les potser seria convenient recordar què han dit aquells autors que s'han interessat per aquest afer i que podem resumir en tres tipus d'opinions:

1a. No hi ha problema de cap mena, la Selva, el Gironès i àrees limítrofes pertanyien al *populus* dels *Ausetani*, assumint el text de Ptolomeu al peu de la lletra.

2a. Els que ho accepten en donar més valor a la lletra que a altres evidències i que intenten conjuminar el text amb la realitat encara que sigui fent jocs malabars.

3a. Aquells que pensen que Ptolomeu anava errat, per les raons que siguin, i que per tant aquesta regió (Pla de l'Estany, Gironès, Selva) estigué ocupada per una (o unes) altra tribu. Cadascún ho argumenta convenientment.

Els del primer grup es basen, exclusivament, en el text de Ptolomeu, un indicador geogràfic de mitjan segle segon on s'assenyalen ciutats, amb la longitud i la latitud corresponent, agrupades territorialment. Per l'àrea que ens interessa, Ptolomeu ens parla, per exemple, dels laietans, on situa *Blanda* (3, 6, 18), dels indicets, amb Empúries i Roses (3, 6, 19), i els ausetans, darrere dels ceretans (3, 6, 68), amb *Aquae Calidae*, *Ausa*, *Baicura* i *Gerunda* (3, 6, 69).

Davant de la claredat d'aquesta afirmació, alguns estudiosos han pensat que no calia plantejar-se problemes innecessaris.

D'ençà de mitjan segle XIX, quan el dubte científic s'anava introduint lentament en la historiografia i s'anaven abandonant les velles llegendes, les

² No pretenem recollir totes les opinions que s'han escrit sobre aquest tema. Seria impossible i innecessari. La tria, que és conscient, pretén ser representativa i aplegar l'opinió d'autors que per la seva influència han marcat els estudis posteriors i les reflexions de tots aquells historiadors que han treballat directament sobre aquest territori i que coneixen bé i, per tant, poden adduir arguments interessants o enfocaments diferents, però sempre fruit de percepcions directes i no llibresques.

dades no contrastades, molts historiadors, valent-se de la seguretat del text de Ptolomeu, consideraven indiscutible la pertinença de *Gerunda* a una federació ausetana³. Exemplifica aquesta situació la figura gegantina de Joaquim Botet i Sisó, el pare de l'arqueologia científica gironina i una de les figures senyeres, en aquest camp, de la Catalunya de la Renaixença i que, malgrat un coneixement exhaustiu de la realitat arqueològica i geogràfica d'aquest territori, no dubta mai d'acceptar fidelment l'adscripció ausetana d'aquestes contrades⁴. Semblantment opinà, inicialment, Aemilius Hübner⁵, que més endavant, com veurem, matisaria aquesta opinió.

El 1912 es publicava la traducció catalana d'un treball de l'alemany G. Othmer, intent rigorós per restituir amb la màxima precisió possible les regions que haurien ocupat les antigues tribus ibèriques de l'actual Catalunya en el moment just de la conquesta romana i en els segles posteriors. Va fer servir, aquest autor, totes les fonts antigues que feien referència a aquesta qüestió. Aquest article, molt sòlid i molt conegut, influí, segonsensem, extraordinàriament els historiadors de l'època i posteriors, marcant amb força un camí. La seva opinió no divergia gaire, en el tema que ens interessa, de l'expressada per Botet i Sisó, per exemple, però, tanmateix hi afegia que l'ausetana *Gerunda* hauria superat ben aviat en importància l'antiga capital en trobar-se damunt de la Via Augusta⁶. Semblantment opinava Adolf Schulten, potser el més influent historiador de l'antiguitat d'Hispania, l'opinió del qual era respectada i indiscutible⁷.

Així, doncs, no ens ha d'estranyar que Pere Bosch Gimpera, el pare de l'arqueologia catalana, reafirmés al llarg de la seva vastíssima obra en totes les síntesis escrites sobre la península Ibèrica que la tribu dels ausetans

³ N. BLANCH i ILLA, *Gerona histórico-monumental*, Girona, 1862, p. 8; ID, *Crónica de la Provincia de Gerona*, Madrid, 1866, p. 6; J.N. ROCA, "La Inmortal ciudad. Recuerdos de la historia y de los monumentos de Gerona", dins *Revista de Gerona*, IX, 1885, p. 367, com a mostra prou vàlida.

⁴ J. BOTET i SISÓ, "Provincia de Gerona", dins *Geografía General de Catalunya*, dirigida per F. Carreras Candi, Barcelona, 1909, p. 174.

⁵ E. HÜBNER, *Corpus Inscriptorum Latinarum*, II, Berlín, 1869, p. 614.

⁶ G. OTHMER, "Les tribus de la Hispania Tarraconensis en temps dels romans", dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, VI, 1911-1912, p. 344-345.

⁷ A. SCHULTEN, *Hispania (Geografía, etnología, historia)*, Barcelona, 1920, p. 84.

ocupava les terres d'Osona i del Gironès⁸. Més endavant hi afegiria també la Selva⁹ i el Ripollès¹⁰.

Aquestes opinions mereixen una atenció especial perquè la personalitat abassegadora de Bosch omple completament trenta anys, de 1920 a 1950, aproximadament, i potser fem curt. Les seves síntesis, els esquemes perfectament estructurats al llarg de vint anys, polits i millorats posteriorment, varen durar. Les seves opinions només començaren a ser discutides lentament, però en general el pes dels seus escrits continuà notant-se. Queda clar, en relació amb el problema que discutim, que arran de les afirmacions de Bosch sobre la distribució de les tribus ibèriques de l'actual Catalunya, no hi hagué, quasi, discussió durant molts anys i s'acceptà plenament la seva opinió. Feia l'efecte que per part dels historiadors era absurd replantejar-se el problema de la pertinença o no de *Gerunda* als ausetans si hi havia un text antic clar i, a més, ho corroborava l'autoritat indiscutible de l'arqueologia i de la història antiga catalanes. Tota una línia de recerca acceptà, sense discussions, aquesta via. Efectivament, així ho descobrim en les obres de Rovira i Virgili¹¹, de caire general, o en els valuosos estudis regionals d'un arqueòleg extraordinari com Francesc Riuró¹². Lluís Pericot, durant els anys posteriors a la Guerra Civil, deixeble de Bosch, en les obres generals i de síntesi que publicà, molt llegides i influents, seguia fil per randa les opinions del seu mestre i hi afegia la sortida al mar dels ausetans per la costa de la Selva¹³. El seu enorme prestigi no féu altra cosa que continuar i fer perdurar aquesta opinió¹⁴. Més

⁸ P. BOSCH GIMPERA, "L'estat actual de la investigació de la cultura ibèrica", dins *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1915-1920, p. 685-691, amb una sèrie de mapes d'ocupació que, amb posterioritat, han estat copiats i reproduïts mantes vegades.

⁹ P. BOSCH GIMPERA, *Etnologia de la Península Ibèrica*, Barcelona, 1932, p. 398-399, on se'ns diu clarament que arribaven al mar.

¹⁰ P. BOSCH GIMPERA, *El poblamiento antiguo y la formación de los pueblos de España*, Mèxic, 1945, p. 153-154. Som de la mateixa opinió en considerar el Ripollès territori ausetà.

¹¹ A. ROVIRA i VIRGILI, *Història de Catalunya*, Barcelona, 1922, vol. I, p. 517-518.

¹² F. RIURÓ, "El poblament i la cultura ibèrica del Gironès", dins *Revista Victors*, 3, 1936 (sense paginar). En relació amb el tema que ens ocupa, aquest treball, del millor arqueòleg de l'època a Girona, pot ben bé resumir l'opinió dels historiadors locals.

¹³ Ll. PERICOT, *La España primitiva*, Barcelona, 1950, p. 341, i un mapa amb la distribució de les tribus indígenes de la península Ibèrica en els segles III-I aC a la pàgina 340, que s'inspira directament en la cartografia de BOSCH.

¹⁴ Per exemple, a J.M. GÓMEZ-TABANERA, "Los pueblos antiguos de la península Ibèrica", dins *Las raíces de España*, editat per J.M. Gómez-Tabanera, Madrid, 1967, p. 342 i 344, amb un mapa.

recentment, Maluquer de Motes¹⁵ o Martín Almagro¹⁶ opinaven semblantment.

El segon grup, evidentment més minoritari, comportava una aproximació més crítica, una anàlisi més aprofundida de la realitat històrica, arqueològica i geogràfica. Queda clar, en els escrits dels historiadors que configuren aquest bloc, que hi ha la referència del text de Ptolomeu, diàfana, i que, tanmateix, no lliga amb les altres evidències.

Davant d'aquesta dualitat, els autors d'aquest grup acaben donant més pes al text escrit que a les altres dades, contradictòries, però que ho intenten conjuminar, ho volen explicar raonablement, sense, la veritat, gaire èxit.

En aquest apartat hauríem d'esmentar, en primer lloc, Josep de C. Serra-Ràfols, un dels grans de l'arqueologia catalana, deixeble i continuador de la tasca de Bosch, el qual, en una importantíssima obra de síntesi sobre la prehistòria de Catalunya, en el capítol corresponent a la distribució de les tribus ibèriques i llur àrea de situació, comentà la referència de l'il·lustre alexandrí segons la qual *Gerunda* i tota la comarca de la Selva, de la qual el Gironès forma part natural, serien territori ausetà, tot i que, assenyala, entre aquestes comarques i Osona hi ha la serralada de les Guilleries i les comunicacions entre la Depressió Prelitoral i la Plana de Vic són escasses o inexistentes. Per resoldre el problema sense discutir el valor de la referència textual, intentava explicar-ho suposant l'existència d'una comunitat ramadera, els avantpassats dels ausetans, que haurien passat constantment d'un costat a l'altre de la serralada hi haurien controlat, per tant, els dos vessants. Les Guilleries s'haurien de considerar com el punt central d'aquest *populus*¹⁷.

Uns anys després, Albert del Castillo defensava una teoria semblant per explicar el problema sense modificar-ne el valor d'una de les premisses. En un important treball sobre la Costa Brava meridional a l'Antiguitat, de fet

¹⁵ J. MALUQUER DE MOTES, "Los pueblos ibéricos", dins *Historia de España*, dirigida per R. Menéndez Pidal, Madrid, 1954, tom I, vol. III, p. 318. Cal dir que, en textos més recents, matisa i fa avinent el problema de l'adscripció de la Selva als ausetans. Per exemple, a *Pròleg a Els Ausetans i la ciutat d'Ausa*, Vic, 1982, p. 10.

¹⁶ M. ALMAGRO BASCH, *Las fuentes escritas referentes a Ampurias*, Barcelona, 1951, p. 20; ID, "Prehistoria", dins *Manual de historia universal*, Madrid, 1970, vol. I, p. 828, i fig. 904, on se'ns reproduïx el mapa de Pericot (supra) (nota 14) i on se'ns indica l'arribada al mar dels Ausetans per la Selva.

¹⁷ J. de C. SERRA-RÀFOLS, "El poblament prehistòric de Catalunya", dins *Geografia General de Catalunya, València i Balears*, Barcelona, 1930, vol. II, p. 91-93, 97, 102 i 106-108, amb mapes extrets de Bosch i, més endavant, utilitzats, també, per A. del Castillo.

la marina de la Selva, en analitzar les fonts escrites tornava a topar amb l'adscripció de *Gerunda* als ausetans tot i que era plenament conscient de la separació física entre les dues comarques. L'explicació per resoldre les dificultats era de proposar que el massís muntanyós hauria estat, en època remota, el lloc d'origen i primer territori dels ausetans, que en descobrir la ramaderia i l'agricultura haurien davallat cap a les planes que s'obrien, indistintament, a llevant i a ponent de la serralada. A l'edat del ferro els "ausetans orientals" (Gironès i Selva) haurien rebut fortes influències "cèltiques" com a conseqüència de les invasions procedents del nord, mentre que els de la Plana, en àrees més marginals, s'haurien mantingut al marge d'aquest fet diferenciador.

Reblava la defensa de les seves tesis adduint els contactes estrets entre els comtats de Vic i Girona durant l'alta edat mitjana. A tall de resum, Del Castillo no veia inconvenients de cap mena a l'hora d'admetre que la gent de la Plana i la de la Selva formaven part del mateix *populus*, tot i que els orientals presentarien un més alt grau de civilitat per l'influx de la veïna *Emporion*¹⁸. Malgrat l'eclecticisme de les opinions de D. Molas, estudiosa, de fa anys, del tema dels ausetans, en darrera instància esdevé seduïda per aquesta hipòtesi i se'n fa ressò, havent-la acceptat, tàcitament, com la més probable¹⁹. Això és significatiu en mostrar-nos el punt de vista de qui més ha treballat el món ibèric i romà des de l'òptica d'Osona, una opinió de pes i que cal tenir en consideració, alhora que mostra la intel·ligència de la proposta d'A. del Castillo i, també, de Serra-Ràfols per intentar resoldre satisfactòriament una qüestió gens fàcil, emmetzinada i que, finalment, depèn del valor que donem a cada un dels documents.

El tercer grup d'opinions agrupa aquells autors que consideren que el text de Ptolomeu és erroni i que, per tant, no cal donar-li cap valor. Deixant de banda aquesta premissa que condicionava completament el discurs, proposaven analitzar totes les altres dades i veure quines conclusions ens oferien.

El primer dels historiadors que hem sabut trobar que defensa aquestes opinions és Aemilius Hübner, el qual, l'any 1910, modificant consideracions

¹⁸ A. DEL CASTILLO, "La Costa Brava en la Antigüedad, en particular la zona entre Blanes y Sant Feliu de Guíxols: la villa romana de Tossa (Estudio de conjunto)", dins *Ampurias*, I, 1939, p. 195-196.

¹⁹ M.D. MOLAS, *Els Ausetans i la ciutat d'Ausa*, Vic, 1982, p. 36-41.

pròpies diferents (*supra*), escrivia que assignar *Gerunda* als ausetans era, possiblement, una arbitrarietat²⁰.

Caldrà esperar, però, uns quants anys per trobar un historiador que desenvolupi i analitzi amb cert detall aquest tema. Ramon d'Abadal, el gran medievalista, en un treball de síntesi extraordinàriament valuós sobre la història de la "pre Catalunya", opinava des de la seva òptica sobre l'ocupació per part de les diverses tribus del territori de l'actual Catalunya. Considerava que aquesta divisió tindria més una base geogràfica que ètnica, i que correspondria, preferentment, a la divisió comarcal plenament adaptada a la geografia torturada del país i que ens ha arribat, més o menys alterada, a través de les demarcacions diocesanes, que són les més tradicionalment conservadores d'entre les administracions. Pel que fa a la qüestió que ens interessa, les seves paraules són d'una claredat meridiana: "[...] i dels selvatans, a redós de Girona no ens n'ha estat tramès el nom primitiu perquè voler (per error d'un autor antic no prou informat) presentar-los com a prolongació o duplicació del poble ausetà és inversemblant; ara i sempre la barrera que de Santigosa i Puigsacalm segueix pel Collsacabra, Guilleries i Montseny, ha estat una línia clara de separació de pobles, malgrat que a través d'algunes collades s'arribessin a establir certs contactes febles i esporàdics."²¹

Una posició semblant defensava el gran arqueòleg italià Nino Lamboglia, gran coneixedor de l'antiguitat d'aquest territori i de les fonts escrites, el qual, en estudiar el rerepaís del *municipium* d'Empúries, considerava que *Gerunda* i llur territori corresponien al *populus* dels indigets o, si de cas, d'una altra tribu de nom no tramès per l'antiguitat. Es basava preferentment en Estrabó, una font precisa i rigorosa, i en l'ordenació posterior de les diòcesis eclesiàstiques. Un excel·lent treball ple d'idees i suggeriments²².

Segueixen aquesta mateixa opinió Eduard Ripoll, en un treball global sobre els indigets²³, M. Aurora Martín, que remarca l'homogeneïtat cultural

²⁰ A.E. HÜBNER, "Gerunda", dins *Paulis Real Encycloäedie der Classischen Altertumswissenschaft*, VII-I, Stuttgart, 1910, col. 1284-1285.

²¹ R. D'ABADAL, *Els precedents antics a la història de Catalunya*, Barcelona, 1967, p. 97-101.

²² N. LAMBOGLIA, "La formazione del municipio di Emporiae", dins *Rivista di Studi Liguri*, XXXIX, 1973, p. 22-24.

²³ E. RIPOLL, "El problema dels Indiquetes en relació a la ciutat d'Empúries", dins *Els pobles pre-romans del Pirineu. 2n Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà* (1976), Puigcerdà, 1978, p. 137-146.

d'aquesta zona²⁴, i més recentment, el malaguanyat Jordi Pons, en una excel·lent obra de síntesi pòstuma²⁵, des d'òptiques similars.

Potser caldria fer esment de l'opinió de Miquel Tarradell, eclèctica, que en ocupar-se d'aquests temes escrivia: “[...] immediats, hi havia els ausetans, que de segur que dominaren la Plana de Vic (Ausa és Vic) i potser també amb extensions al Gironès i la Selva, però els límits són incerts per tots cantons.”²⁶ No tan diferents resulten les reflexions que fan sobre aquest tema Carbonell i Pons, que insisteixen, però, en el paper de cruïlla de camins de la Selva i del Gironès i com a hipotètica zona de pas i punt de contacte entre indigets, ausetans i laietans²⁷.

LES FONTS ESCRITES

Fins aquí, un resum de diverses opinions d'autors moderns. Potser caldria donar un cop d'ull als textos antics que es refereixen a les velles tribus ibèriques d'aquest territori i veure quina idea ens en donen.

Pel que fa a *Gerunda* en relació amb un *populus* ibèric, només tenim la referència de la *Guia de Geografia*, i com hem vist el text mereix ser discutit. Caldrà, per tant, fer un camí a la inversa, veure què diuen els autors antics que parlen dels ausetans i, també, dels indigets, per fer-nos una idea del seu territori, dels seus interessos, de les seves relacions. És un vial que considerem molt aclaridor.

²⁴ M.A. MARTÍN, “El poblamiento ibérico en el Empordà”, dins *Iberos. Actas de las I Jornadas sobre el mundo ibérico*, Jaén, 1985, p. 19-28.

²⁵ J. PONS, *Territori i societat romana a Catalunya. Dels inicis al Baix Imperi*, Barcelona, 1994, p. 138.

²⁶ M. TARRADELL, *Les arrels de Catalunya*, Barcelona, 1962, p. 265.

²⁷ E. CARBONELL i E. PONS, *Girona abans de Girona. Prehistòria*, Girona, 1987, p. 90-91, on podem llegir, sobre si el territori de *Gerunda* pertanyia a indigets o a ausetans: “El territori de Girona es troba en una situació estratègica de camins que els romans saberen aprofitar. I per què no els ibers? Per què no pensar que aquest territori dels quatre rius, limitat entre Sant Julià de Ramis i la Creueta, no fou utilitzat com a zona de pas entre uns (ilergets) i altres (ausetans), incloent-hi els laietans, tribu ibèrica assentada al territori de Barcelona? Per què no pensar en un territori sense fronteres ni controls entre germans?”

Si comencem per Aviè, amb tota la problemàtica que comporta²⁸, ens situa els indigets més enllà de Barcelona, cap al nord, amb el límit pirinenc²⁹. No esmenta els ausetans però sí que els ausoceretans, veïns dels ceretans, en terres, per tant, interiors³⁰. Sembla clar, doncs, que els indigets ocuparien la costa i la Depressió Prelitoral del nord-est i que els ausoceretans (que podem assimilar als ausetans), les terres de més cap a l'interior, veïns dels ceretans.

Caldria que continuéssim amb Salusti, Estrabó, Livi i Plini el Vell, que ens han tramès dades d'interès en aquesta enquesta. Salusti, en reproduir una carta de Gneu Pompeu al Senat de Roma que es data el 77-76 aC, esmenta que els indigets ocupen el nord-est de l'actual Catalunya, a redós de la serralada pirinenca, al costat dels lacetans³¹.

Més valuosa és la informació que ens forneix Estrabó, si bé incompleta. Aquest autor va escriure durant el principat d'August, però, en relació amb el llibre tercer de la seva *Geografia*, féu servir documentació aplegada durant la primera meitat del segle I aC per Posidoni i Artemidor, rigorosos i fiables però que ens situen en dos plans d'informació, en dues èpoques diferents (principi i final del segle I aC). Dues vegades esmenta els indigets, la primera en referir-se a la costa mediterrània peninsular i comentar que les terres de més enllà de l'*Iberus*, cap al nord, eren ocupades pels edetans i pels indigets dividits en quatre grups³²; més endavant assenyala, polint aquesta informació, que més enllà de *Tarracon* habitaven els *laetanoi*, els *lartolaietanoi* i altres pobles fins a *Emporion* on viuen els indigets³³. No hi ha problema per identificar els *laietanoi* amb els laietans, ben coneguts per altres fonts, i més difícil és saber qui eren els *lartolaietanoi*, que no són esmentats pels textos en cap altra ocasió. Sembla que s'haurien de situar entre els laietans i els indigets.

No parla de les tribus interiors i, lògicament, no esmenta els ausetans.

Titus Livi redactà la seva monumental història de Roma si fa no fa en aquells mateixos anys. En la part conservada sovintegen les notícies sobre els

²⁸ L'edició clàssica a A. SCHULTEN (editor), *Avieno, Ora maritima*, Fasc. I de *Fontes Hispaniae Antiquae*, Barcelona, 1955. També, P. VILLALBA (editor), *Aviè, Ora maritima*, Barcelona, 1986.

²⁹ *Ora maritima*, versos 523-534.

³⁰ *Ora maritima*, versos 550-552.

³¹ Salusti, *Hist.*, 2, 98.

³² III, 4, 1.

³³ III, 4, 8.

ausetans en quatre moments cronològics determinats. El primer, en ressenyar el pas de la serralada pirinenca per l'exèrcit annibalià, situa aquest *populus* al costat dels ilergets, barguris i lacetans, tribus totes elles de la Catalunya interior³⁴. En segon lloc, en el mateix any, però referint-se a unes campanyes de Gneu Scipió, se'ls localitza com a veïns del riu *Iberus*³⁵, dada difícil de sostenir i que ens deixa veure la imprecisió de les fonts quan parlen d'aquests temes. En torna a parlar en relació amb la revolta encapçalada per Indíbil i Mandoni del 205 aC, quan se'ns diu que també s'alçaren els seus veïns (dels ilergets), els ausetans³⁶. Se'ls torna a mencionar quan se sotmeteren al cònsol Porci Cató, en el context de la pacificació de la gran revolta indígena del 195 aC³⁷. I finalment, en referències a les accions del procònsol A. Terenci Varró, que hagué de combatre contra els celtíbers en terres dels ausetans, que, novament, es localitzen prop del riu Ebre³⁸.

Livi, sorprenentment, no esmenta els indigets.

Juli Cèsar, en el llibre primer del volum dedicat a la guerra civil, en referir-se a les accions tàctiques entorn d'*Ilerda*, de l'any 49 aC, esmenta, de bell nou aquest *populus* en una llista de ciutats i pobles que enviaren legats a Cèsar per fer-li saber que li donaven suport políticament, alhora que li feien arribar aliments i vitualles³⁹. Només cal veure els noms d'aquestes comunitats –calagurritans, fibularenses, jacetans, els de Tàrraco i els ilerjavons, juntament amb els ausetans– per observar que els tres primers procedeixen de la vall de l'Ebre interior o dels contraforts del Pirineu aragonès, i els altres, de la sortida natural del territori ilerget al mar (ilerjavons i de Tàrraco). Els ausetans hi lliguen perfectament bé per una relativa proximitat al teatre d'operacions i pel fet de ser veïns directes o molt propers dels ilergets, tal com es desprèn del conjunt de textos clàssics referents a uns i altres⁴⁰.

Excel·lent resulta la descripció d'aquestes terres per part de Plini el Vell, que fixa amb seguretat l'espai on calia localitzar els diversos *populi*. En

³⁴ Livi, XXI, 23, 2.

³⁵ XXI, 61.

³⁶ XXIX, 1, 3.

³⁷ XXXIV, 20.

³⁸ XXXIX, 56.

³⁹ Juli Cèsar, *De bel. Civ.*, I, 60, 2.

⁴⁰ Vegeu sobre aquestes qüestions, també, Molas, *Els ausetans...*, citat, p. 19-41 i especialment, 33-36.

un recorregut lògic, de la costa a l'interior, ens diu que més enllà del riu *Rubricatus* es localitzaven els lacetans i els indigets, i més enllà de les muntanyes, els ausetans i els jacetans, i als Pirineus, els ceretans⁴¹.

Del conjunt global d'aquests textos, la impressió que ens queda és la d'una certa imprecisió una diversitat de noms, alguns dels quals només hi apareixen un sol cop i d'altres hi són molt més estables (entre els quals, els ausetans i els indigets), una certa inconcreció en la situació geogràfica dels diversos *populi* i algunes línies mestres ben marcades; els laietans, i indigets, són *populi* veïns i ocupen la faixa costanera del nord del país; els ausetans semblen una població més feréstega i es relacionen sempre amb tribus de la Catalunya interior (ilergets, lacetans, ceretans, bergistans...).

LES FONTS ARQUEOLÒGIQUES

El poblament ibèric de les actuals comarques del Gironès i de la Selva presenta unes característiques idèntiques a les que trobem a les comarques de l'Alt i del Baix Empordà. Pel que fa al tipus d'hàbitat, destaquen els poblats enturonats, amb visibilitat excel·lent, de fàcil accés i bones possibilitats de defensa natural. Entre aquests poblats es poden diferenciar diversos grups: els localitzats entorn del Pla de Girona, els situats al voltant del riu Ter i, finalment, els que hi ha a la costa o en l'entorn immediat. Pel que fa als poblats del Pla de Girona, cal destacar el de Montilivi, amb una ocupació documentada entre el segle VII aC fins, almenys, al III aC⁴²; el puig d'en Rovira, a la Creueta, que existiria com a mínim d'ençà de la segona meitat del segle V aC i que es perllongaria fins a la darrereria del segle III aC, i, finalment, el puig de Sant Julià de Ramis, amb datacions segures des de final del segle V aC o, potser, inici del IV aC i abandonat durant el primer terç del segle I aC.

Les dades que posseïm no permeten realitzar-ne una descripció gaire acurada de l'urbanisme, però sí que podem copsar-ne alguns elements, algunes característiques. Així, doncs, tant al puig d'en Rovira com al de Sant Julià hom va trobar diversos llenços de muralla. Pel que fa al poblament de la Creueta,

⁴¹ *Nat. Hist.*, 3, 21.

⁴² M.A. MARTÍN, "El poblament ibèric a Girona" dins *Història de Girona*, 1, Girona, 1991, p. 33.

per criteris tipològics s'han datat les fortificacions entorn del segle III aC, mentre que a Sant Julià serien del primer quart del segle IV aC, amb una cronologia molt semblant a la de la construcció de la muralla del puig de Sant Andreu⁴³ o de la muralla meridional de la Neàpoli emporitana⁴⁴.

En relació amb l'hàbitat domèstic, cal esmentar que els primers habitatges o cabanes, com les de Montilivi, foren bastides amb materials peribles i són semblants a les que hom identificà en la fase I de l'Illa d'en Reixac. En canvi, al puig d'en Rovira i al de Sant Julià, ja dins de l'ibèric ple, les cases són edificades sobre sòcols de pedra i el sòls són de terra piconada, amb grans similituds amb les estructures d'habitació del puig de Sant Andreu⁴⁵.

L'altre grup de poblats que hem esmentat és el format pels que es troben a redós del riu Ter. També s'alcen damunt de turons i, per tant, gaudeixen de molt bona visibilitat. A part d'algunes excavacions puntuals al puig de can Cendra a Estanyol, la resta –Sant Grau a Sant Gregori, puig d'Àlia a Amer, etc.– no han estat explorats en profunditat i només són coneguts superficialment.

Sembla, tanmateix, que s'abandonen durant la primera meitat del segle I aC⁴⁶. L'aspecte principal d'aquests poblats és la seva situació geogràfica, al voltant del gran riu que els forneix d'una excel·lent via de comunicació amb la costa i, més concretament, amb *Emporion*.

Finalment, el tercer grup és el que formarien els poblats costaners, ben semblants als que localitzem en la marina empordanesa (Sant Sebastià de la Guarda, Castell de la Fosca o punta Guíxols, per exemple). Són la Vila Vella i Cala Pola de Tossa de Mar, ambdós situats damunt d'una península amb cales arrecerades als seus peus i, en el primer cas, amb una petita plana a ponent. Aquest territori es caracteritza, també, per l'existència d'un conjunt de poblats

⁴³ M.A. MARTÍN, *Ullastret. Guia de les excavacions i el seu museu*, Girona, 1978, p. 7-9.

⁴⁴ E. SANMARTÍ, P. CASTANYER, M. SANTOS i J. TREMOLEDA, "Darreres excavacions a Empúries", dins *Primeres Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, Sant Feliu de Guíxols, 1992, p. 30-35.

⁴⁵ MARTÍN, *Ullastret...*, citat, p. 13-15.

⁴⁶ J.M. NOLLA i J. CASAS, *Carta arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al nord-est de Catalunya*, Girona, 1984, p. 163, 195 i 203.

⁴⁷ E. PONS, A. TOLEDO i J.M. LLORENS (editors), *El recinte fortificat ibèric de Puig Castellet. Lloret de Mar (Excavacions 1975-1980)*, Girona, 1981.

minúsculs, com poden ser turó Rodó i puig Castellar a Lloret de Mar⁴⁷, que han estat explicats com a centres secundaris en relació amb un *oppidum* central i dominant.

Entorn d'aquests hàbitats hom ha localitzat nombrosos camps de sitges, el més gran dels quals és el del bosc del Congost, amb 119 fossats excavats, quantitat que només supera el del puig de Sant Andreu, amb 190 sitges. També sobresurten els dipòsits d'emmagatzematge que hi ha entorn de la vila de Llagostera⁴⁸, on, suposadament, hi hauria un poblat ibèric. Aquests jaciments són Sant Llorenç, Pla de la Maiena, Pocafarina, can Pere Pere, etc., amb més de 33 sitges. La resta de fosses d'emmagatzematge les trobem aïllades o en concentracions minúscules en tot aquest territori; una sitja a l'estació de la Venta de Goya a Lloret de Mar, una altra al nucli urbà de Cassà de la Selva, sis a la Vila Vella de Tossa, etc. L'existència d'aquesta mena de jaciments i la pròpia distribució recorden molt els de la resta del poblament del nord-est de Catalunya. Els camps de sitges més importants a l'entorn dels poblats, com al puig de Sant Andreu o a Castell de la Fosca, recollien els excedents de producció ja fos per fer servir de reserva alimentària o com a producte d'intercanvi. La resta, escampats entre els conreus, destinats a activitats estacionals, potser sembra i recol·lecció, amb una distribució molt semblant als camps de sitges de l'Alt Empordà, com l'olivet d'en Requesens o la qüestió d'en Solà.

La cultura material, especialment la ceràmica, és idèntica a la que es localitza a l'Empordà. Així, doncs, entre les produccions característiques de la zona destaquen les ceràmiques ibèriques decorades amb pintura blanca⁴⁹, amb tallers al puig de Sant Andreu, les ceràmiques comunes oxidades i reduïdes i, especialment, les ceràmiques grises⁵⁰, amb un repertori considerable de formes i amb tallers distribuïts per tot el país (*Emporion*, puig de Sant Andreu, Viladasens...). En definitiva, l'arqueologia ens dibuixa un panorama que no permet diferenciar el poblament de l'àrea de la Selva i del Gironès del de l'Empordà. Ans al contrari, els materials i l'urbanisme permeten entendre aquesta regió com una gran àrea, amb unes característiques molt homogènies.

⁴⁸ N. SOLER, *Arqueologia de Llagostera*, memòria de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1973.

⁴⁹ M.A. MARTÍN, "Algunes precisions més sobre la ceràmica ibèrica indiketa decorada amb pintura blanca", dins *Fonaments. Prehistòria i Món Antic als Països Catalans*, 7, 1988, p. 47-56.

⁵⁰ P. CASTANYER, E. SANMARTÍ i J. TREMOLEDA. "Céramique grise de la côte catalane", dins *Lattara*, 6, 1993, p. 391-399.

LES FONTS NUMISMÀTIQUES

Una de les seques ibèriques importants de Catalunya és la que treballa amb la menció del gentilici (dels ausetans, *Ausesken* $\text{D}\uparrow\text{M}\text{b}\zeta\text{N}$) i no d'una ciutat, que va batre denaris de plata, en aquest cas de metrologia romana, i moneda de bronze seguint el sistema metrològic uncial romà emprat a Empúries, durant la primera meitat del segle II aC i més endavant (segona meitat de la centúria) adaptant-se al sistema kesetà, de pes més baix però intercanviable. Aquestes monedes mostren un cap viril de cabells arrissats mirant a la dreta a l'anvers i un genet amb palma al revers. Aquestes monedes hom les localitza quasi exclusivament a Osona i en zones de la Catalunya interior pròximes. En canvi són inexistents a les comarques del nord-est de Catalunya, on la seca principal, abundantment representada, és la d'*Untikesken*, dels indigets ($\uparrow\text{N}\text{M}\zeta\text{N}$) que es batia a Empúries⁵¹. No són dades que puguin deixar-se de valorar.

EPÍLEG

Podem pujar-hi de peus: si no s'hagués conservat el text del geògraf Ptolomeu, ningú no hauria gosat proposar que els ausetans havien ocupat indistintament un costat i l'altre de la serralada Prelitoral. Ara bé, el text existeix i l'hem de considerar. Com, però?

Geogràficament, ambdues comarques, la Selva i Osona, pertanyen a dues depressions paral·leles clarament separades pel sistema muntanyós perpendicular a la serralada pirinenca. La depressió més oriental esdevé el gran pas natural d'aquest territori venint del nord i un dels eixos vertebradors del país; la més occidental, Osona, forma part, geològicament, de la gran depressió central i, en darrera instància, de la depressió de l'Ebre. Des d'aquesta òptica, Osona mira cap al PrePirineu i territoris de la Catalunya interior, i no cap a llevant. La comunicació amb la depressió Prelitoral que és possible no es fa directament, sinó a través del Congost i de la comarca del Vallès.

⁵¹ Sobre aquesta qüestió vegeu: L. VILLARONGA, "Sistematización del numerario ibérico del grupo Ausetano", dins *Acta Numismática*, III, 1973, p. 37-41; Id., *Numismática antigua de Hispania. Introducción a su estudio*, Barcelona, 1979, p. 75-76, 125-131, 208-210, 212-213 i 223; Id., "Les seques ibèriques catalanes: una síntesi", dins *Fonament. Prehistòria i Món Antic als Països Catalans*, 3, 1982, p. 135-183, especialment, 140-146 i 163-165.

Si consultem les fonts, escasses i contradictòries, ens marquen, però, unes línies subtils molt clarament segons les quals els indigets haurien ocupat les terres del nord-est més enllà dels laietans, i els ausetans es localitzen terra endins, aïllats, i connectats amb altres *populi* ben establerts en aquelles terres. La numismàtica confirma el mateix.

Arqueològicament, les evidències dels poblats ibèrics del Gironès i de la Selva són tan semblants a les dels jaciments empordanesos que és difícil copsar-hi petites diferències. La cultura material dels establiments ausetans és, majoritàriament, una altra cosa.

Per tant, proposaríem no fer cas del text de Ptolomeu, defensant el que és indefensable. Recordem que és un text tardà, que pot haver-hi hagut errors en la recollida i recopilació de dades o que volia dir alguna cosa que, per manca d'informació complementària, no podem entendre. Fins que no li trobem una lectura coherent, fins que no puguem explicar el que ara és, i ho hem intentat exposar, inexplicable, és millor deixar-ho estar i prescindir-ne. És millor, pensem, deixar els ausetans a Osona que acceptar la referència de Ptolomeu, que ens obliga a rebutjar moltes altres dades –històriques, textuales, arqueològiques– que independentment tenen el mateix valor i que totes plegades en tenen molt més. En darrera instància, no oblidem que el text de Ptolomeu és del segle segon i no és un document històric sinó geogràfic i, per tant, no deixa de ser anacrònic i ahistòric intentar, sense dades complementàries, fer-lo servir per descriure la situació de les tribus ibèriques la vetlla de l'arribada dels romans o durant els primers temps de la conquesta, quan, entre altres coses, no existia *Gerunda* i potser tampoc cap altra de les ciutats “ausetanes” del text ptolomaic. I més quan les altres notícies situen la Depressió Prelitoral (i per tant, la Selva) i Osona (Depressió Central) en móns ben diferents.